

UOT:355.

## HƏRBİ RƏHBƏRİN TƏLİMİN KEYFİYYƏT VƏ SƏMƏRƏLİLİYİNƏ NƏZARƏT ÜSULU

*Məmmədova Mahnur Qafar qızı, Əmiraslanov Sərxan Nail oğlu*  
*Gəncə Dövlət Universiteti*  
[gceferopva@rambler.ru](mailto:gceferopva@rambler.ru)

**Xülasə:** Tədris prosesinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çağırışçı gənclərin bilik və bacarıqlarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi aiddir. Çağırışçı gənclərin gələcək hərbi kimi onlar tərəfindən müxtəlif funksiyalar və proseslər icra olunan zaman onların ictimai-siyasi və hərbi hazırlıqlarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi təhsilin nəticələrinə birbaşa və bilavasitə təsir götürür. Təlim prosesinin keyfiyyətinə, effektivliyinə və nəticələrinə nəzarət edən hərbi rəhbərin fəaliyyəti hərtərəfli olmalıdır. Hərbi rəhbər bilik, bacarıq və imkanları yoxlamaqla birinci növbədə tələbələrin fəaliyyətinə nəzarət edir, onların hansı çətinliklərlə qarşılaşdıqları ilə, hansı köməklərə ehtiyaclarının olması ilə maraqlanır.

**Açar sözlər:** təlimin keyfiyyəti, hərbi rəhbər, çağırışçı gənclər, hərbiçi, təlim prosesi

**Ключевые слова:** эффективность учений, военный руководитель, призывная молодежь, военный, процесс обучения

**Key words:** the effectivity of training, military officer, calling up youth, military training

Hərbi rəhbər nəzarət etməklə bərabər həm də onlara biliklərin dərinləşdirilməsinə və möhkəmləndirməyə, öyrənmək imkanlarını, düşüncə və yaddaşlarını inkişaf etdirməyə, əxlaqi-hərbi keyfiyyətlərini və emosional iradəi sabilliklərini inkişaf etdirməyə kömək edir. Eyni zamanda şəxsi heyətin (qrupun) hazırlıq səviyyəsini yoxlamaq və öz işinin keyfiyyətini tənqidi qiymətləndirməyə imkan verir. Hərbi rəhbər şagirdləri hazırladırkən ortaya çıxan çatışmamazlıqlar haqqında onların səbəbləri, onun təlim sistemini doğru idarə edib-etməməsi, onların hərbi peşəkarlıqlarının artması və inkişafı və onların mənəvi-hərbi keyfiyyətləri haqqında düşünməyə bilməz. Təlim prosesinin keyfiyyət və nəticələrini yoxlayan hərbi rəhbərin fəaliyyəti bir şərtlə müvəfəqiyyətli ola bilər ki, hərbiçilərin bilik və bacarıqlarının yoxlanılması konkret pedaqoji tələblər və təhsil normalarının şərtləri ilə uyğun olsun.

**Əvvəla**, hər bir dərslərin və təlimin yoxlanılması sistemli olmalıdır, **İkincisi**, o, dərk olunan, anlaşılan, bütün təhsil alanlar üçün sərfəli və maraqlı olmalıdır.

**Üçüncüsü**, fərdi yoxlama kollektivin hazırlığı ilə uyğunlaşmalıdır. **Dördüncüsü**– mütləq yoxlama hərtərəfli, obyektiv, müxtəlif metodlarla yerinə yetirilsin.

**Beşincisi**–gələcək hərbiçilərin yoxlanılması prosesində onlara qarşı yüksək tələbləri ləyaqətlərinə hörmət etmək və onlara praktiki kömək etmək şərti ilə irəli sürmək vacibdir. Yoxlama zamanı hərbi işin innovasiyalı yollarını müəyyənləşdirmək lazımdır.

Göstərilən tələblərə müvafiq olaraq aparılan yoxlamalar gələcək döyüşçülərə özünü yoxlamağı öyrədir. Zabitin sistemli yoxlanılması gələcək döyüşçülərin dərslərə səylə hazırlaşmağa, daha çox müstəqillik və təşəbbüs göstərməyə, hərbi işləri dərk edərək öyrənməyə həvəsləndirir. Yoxlamalardan komandirlər (hərbi rəhbərlər) tərəfindən həm ayrıca hərbiçilərlə, həm də hərbi hissələrdə aparılan təlim prosesinin nəticələrini yekunlaşdırmaq üçün istifadə olunur.

Öz təyinatına görə gənc əsgərlərin bilik, bacarıq və qabiliyyətlərinin yoxlanılması xarakterinə, tələblərinə görə ilkin, cari, yekun yoxlama kimi hissələrə bölünür. Hərbi hazırlıqların yoxlanılması həyata keçirilərkən fərdi hərtərəfli yoxlamalar aparılır.

**İlkin yoxlamalar** –hərbi hissələrə yeni gəlmiş gənc əsgərlərin hazırlıq səviyyələrini müəyyən etmək üçün həyata keçirilir. Komandir (hərbi rəhbər) onların hər biri ilə söhbət edir, dərslərdə fəaliyyətlərinə nəzarət edir, yeri gələndə ixtisaslarına uyğun olan müəyyən üsulları, işləri yerinə yetirməyi onlardan tələb edir. İlkin yoxlamaların nəticələri hərbi rəhbərə sonralar döyüşçülərlə aparılacaq təlim-tərbiyə işləri ilə əlaqədar lazımdır.

**Cari yoxlamalar**–komandirlər (hərbi rəhbərlər) tərəfindən təlim prosesinə başlayan zaman, hər dərstdə,döyüşçülərin (gənc çağırışçıların) bütün hərbi xidməti müddətində aparılır. Dərsin əvvəlində hərbi rəhbər onun tabeliyində olan gənc əsgərlərin dərslərə necə hazırlaşdıqlarını və onların ilkin əldə olunmuş biliklərindən hansı həddə istifadə edə bilmələrini müəyyən edir. Tədrisə giriş zamanı o, gənc döyüşçülərin yeni materialı və göstərilən işin yeni formalarını hansı səviyyədə qəbul etmələrini və yadda saxlamalarını müəyyənləşdirir.

**Yekun yoxlamalar** – adətən tədris ilinin sonunda, həm də hərbi,sosial

Və ictimai təlim və tədris proqramının böyük bölmələrinin tədqiqatının sonunda aparılır. Bu xüsusi yoxlama tapşırıqlarında,məşqlərində və taktiki manevrlərdə yerinə yetirilir. Təlim prosesinin son yoxlamaları tədrisin keyfiyyətini və müəyyən dövr ərzində əldə etdikləri bilik və bacarıqların səviyyəsini, həcmi müəyyən etməkdən ibarətdir. Yekun yoxlamalara hazırlıq zamanı çağırışçılar öyrəndikləri bütün materialları təkrar edirlər.

Belə yoxlamalar həm planlaşdırılan təlim prosesi kimi, həm də ehtiyat vaxtlarda aparılır. Bunların sayına sıra baxışı da aiddir. Təhsildə irəliləyiş gələcək əsgərlərin hazırlıq dərəcəsinin səviyyəsi plana uyğun olaraq yüksək səviyyədə şəxsi və xüsusi yoxlamalar zamanı qiymətləndirilir. Bununla bərabər şagirdlərin hərbi, ictimai-siyasi hazırlıq metodikası və hərbi hazırlıq səviyyəsi hərtərəfli öyrənilir və qiymətləndirilir. Gənc əsgərlərin bilik, bacarıqlarının və təlimin aparılmasının yoxlanılmasında müxtəlif metodlardan istifadə edilir. Onlardan əsas olanları:

**-Davamlı nəzarət, şagirdlərin praktik fəaliyyətlərinin nəticələrinin analizi,şifahi sorğu, texniki vasitələrdən istifadə edərək aparılan yoxlamalardır.**

Hərbi rəhbər gənc çağırışçılara nəzarət etməklə bir tərəfdən döyüşçülərin işlərini idarə edir, tapşırıqlar qoyur, işin icrası yollarını göstərir,əmrələr verir, digər tərəfdən hər bir döyüşçünü diqqət sahəsində saxlayaraq, onların fəaliyyətlərinə müvafiq formada reaksiya verir. Gənc çağırışçıların hazırlıq səviyyəsinin yoxlanılması metodlarından biri də onların **praktik fəaliyyətlərinin nəticələrinin analiz** olunmasıdır.

Hərbi rəhbər şagirdlərin bilik və bacarıqları haqqında təkcə şəxsi nəzarəti əsasında yox, həm də döyüşçülər tərəfindən həyata keçirilən işlərin nəticələrinə görə qərar verir. Təlim hissələrində müxtəlif ixtisaslar üzrə hazırlanan əsgərlərin bilik və bacarıqları həm də yoxlama yazı işi formasında yoxlanılır. Döyüşçülər tərəfindən icra edilən hər bir işi hərbi rəhbər diqqətlə öyrənməli, onun aspektlərini, səhvlərinin və çatışma-mazlıqları və onun səbəblərini müəyyən etməlidirlər.

Təlimin yoxlanılmasında geniş istifadə edilən və şifahi xarakter daşıyan metodlardan biri də şifahi sorğudur. Sorğuya şagirdləri diqqətlə hazırlaşmalı, hansı biliklərin tələb olduğunu müəyyən etməli, hərbi rəhbərin sualı hansı formada qoyacağı haqqında fikirləşməlidir.

Şagirdlərin praktik fəaliyyəti yoxlanılarkən aktiv olaraq coxlu texniki vasitələrdən sanieölçən, maqnitafonlar, televizorlar, avtomatlaşdırılmış vasitələrdən istifadə olunmalıdır. Bu vasitələrin köməyi ilə tədris zamanı şagirdlərdə onların işlərini real qiymətləndirmək imkanı yaranır. Eyni zamanda texniki vasitələrdən istifadə etmək gələcək əsgərlərdə müsbət psixoloji mühit yaranır.

Gələcək əsgərlərin biliyini qiymətləndirərkən nəzərə almaq lazımdır:

1.Dərsin predmetinə(suala)uyğun olaraq tədrisin həcmi;

2. Təlimin sistemləşdirilmə və dərinlik dərəcəsinə;
3. Şagirdlərin düşüncəsini, sərbəst fikir yürütmək, fikirlərində özünə güvən- mək qabiliyyətini;
4. Biliklərin dinamikliyini, onların müxtəlif tapşırıqların həllində istifadə etmək imkanlarını.

Bacarıqların və imkanların (qabiliyyətlərin) qiymətləndirilməsi zamanı aşağıdakılara diqqət yetirilməlidir:

- bacarıqların və imkanların (qabiliyyətlərin) yararlılığına;
- bacarıqların dəqiqliyinə və davamlılığına;
- müxtəlif vəziyyətlərdə bacarıqlardan istifadə etmək imkanının olması;
- özünə güvənmək, müstəqillik, müntəzəmlik və ardıcıl fəaliyyət keyfiyyətinə.

Müxtəlif predmetlər üzrə hərbi hazırlıqların konkret normativlərlə qiymətləndirilməsi uyğun nizamnamələr və təlimatlarla həyata keçirilir. Həmin sənədlərdə hissələrin, bölmələrin ümumi qiymətləndirilməsi prinsipləri göstərilir. Bütün hallarda qiymətləndirmə obyektiv, ədalətli, döyüşçünün bilik, bacarıq və qabiliyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Şagirdlərin ictimai-siyasi hazırlığı qiymətləndirilərkən hərbi rəhbər təkcə bu və ya digər sualla bağlı biliklərin deyil, həm də hərbi hazırlığına xidməti borclarının icrasına münasibətlərini, dərslərdə və xidmətdənkənər vəziyyətlərdə davranışlarını da qiymətləndirməlidir.

Təlim prosesinin nəticələrinə və keyfiyyətinə nəzarət edən hərbi rəhbər işində əsas məsələ təlim-təربiyə işidir. Metodik cəhətdən düzgün yoxlama və düzgün qiymətləndirmə şagirdlərin psixoloji durumuna da təsir göstərir. Sistematik və ətraflı keçirilən nəzarət tədbirləri hərbi rəhbərə imkan verir ki, hərbi təlim materialının məzmunu və keyfiyyəti haqqında əks-informasiya əldə etsin. Belə şəraitdə hərbi rəhbər hərbiçinin bacarıq və vərdislərinin formalaşmasının nəzərdə tutulan və tələb olunan nəticələrdən çox uzaq olması ilə tez-tez qarşılaşmalı olur.

Pedaqoji fəaliyyət zamanı belə ziddiyyətləri aradan qaldırmaq üçün yalnız təlim prosesinin özünü yaxşı təsəvvür etmək və bu sahədə əsas qaydaları nəzərə alaraq, yüksək effektiv nailiyyətlərə cəhd edə bilərik.

Pedaqogika elmində hər şeydən əvvəl qanunauyğunluqlar və pedaqoji fəaliyyətin prinsipləri öz ifadəsini tapmalıdır. Prinsip və qanunauyğunluqların formalaşması prosesi pedaqoji fəaliyyətin təcrübəsinin yayılması gedişində baş verir. Şəxsi heyətin hazırlanmasının nəzəri mahiyyəti, hər şeydən əvvəl təlimdə dövlətin yaxşı hazırlıqlı hərbi, bölmə və hərbi hissələrə olan tələbatı ilə şərtlənmiş sosial-pedaqoji proses anlamında öz ifadəsini tapır.

Komandirlər kollektivdə real surətdə formalaşmış şəxsiyyətlər-arası münasibətləri diqqətlə öyrənməli, hərbi təlim və hərbi intizam əlaçılarını-qeyri-rəsmi liderlərin yaranması şəraitini təhlil etməli və onların fəaliyyətini kollektivin həyatı ilə üzvü surətdə əlaqələndirməlidir. Məhz bu cür proseslər komandirlərin hərbi kollektivləri düzgün və səmərəli idarə etmələri üçün sağlam və obyektiv şərait yaradır.

Hərbi kollektivin birliyinin möhkəmləndirilməsinin mühüm istiqamətlərindən biri də xoşməramlı (yoldaşlıq) münasibətlərinin saxlanılması, dostluq münasibətlərinin inkişafı uğrunda mübarizənin aparılmasıdır. Rəis tərəfindən münasibətlərin həqiqi vəziyyətinin dərindən təhlili, hərbi qulluqçuların münasibətlərinə təsir göstərə biləcək

Pozuntuların qarşısının alınması və aradan qaldırılmasının konkret yolları, forma və metodlarının müəyyənləşdirilməsində bu işin psixoloji-pedaqoji mahiyyətini təşkil edir. Hissələr və hərbiçilər qarşısında duran tapşırıqların həyata keçirilməsində Psixoloji təminat əsas yer tutur.

**Psixoloji təminat** –fəaliyyət növü kimi hərbiçilərdə psixoloji keyfiyyətlərin möhkəmləndirilməsi və inkişafı onların psixoloji davamlılığı, bütün vəziyyətlərdə döyüş tapşırıqlarını həyata keçirmək hazırlıqlarının təmin edilməsi ilə xarakterizə edilir. Psixoloji təminatın əsas məqsədi döyüş tapşırıqlarının həyata keçirilməsi prosesində hərbiçi psixikasında davamlı və effektiv fəaliyyətə nail olmaqdır. Psixoloji təminatın vacibliyi ilk öncə şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin hissələrin hərbi hazırlıqlarının, ümumi səfərbərliklərinin və döyüş hazırlıqlarının əhəmiyyətli komponenti olması ilə şərtlənir. Qeyd etdiyimiz kimi tədris prosesində hərbi rəhbər onu qeyd etməlidir ki, zabit peşəkarlığı mürəkkəb psixoloji keyfiyyətlərə malikdir.

O, hərbi xidmət dövründə (sülh və döyüş zamanı) hər şeydən əvvəl qorxu ilə üz-üzə dayanır. Peşəkarlıq- hərbiçilərin çətin əməyinin yenidən qurulmasıdır. Psixoloqlar insanların peşəkarlıq fəaliyyətinin motivləşdirilməsinin geniş bir sistemini işləyib hazırlamışdır. Peşəkarlıq fəaliyyətinin motivləşdirilməsi aşağıda göstərilən struktur elementləri özündə birləşdirir:

- Peşəyə həvəs-hər hansı bir peşəyə meyil və təyinatına görə ona əsaslanmaq;
- Peşəkar fikir-peşəkarlıq fəaliyyətinin müəyyən növünə şüurlu münasibət
- Peşəkarlıq fəaliyyətini qiymətləndirmək-cəmiyyət tərəfindən hazırlanmış, şəxsiyyət tərəfindən əsaslandırılmış əməyin qiymətləndirilməsi, onun mənəvi dəyəri, peşəkarlıq, peşəkarlıq etikası qaydaları.

Peşəkarlıq motivləri özünəməxsus dinamik ölçülərə malikdir. Bu özünəməxsusluq aşağıda göstərilən kimidir:

1. Çətin əlahiddə şəraitdə, müxtəlif vəziyyətlərdə və vaxtlarda motivlərin sabitliyinin saxlanılması;
2. Çılgınlığın, oyanıqlığın intensivliyi
3. Bir oyanma vəziyyətindən digərinə asanlıqla keçid.

Peşəkarlıq fəaliyyəti müxtəlif mərhələlərdə yetərli olmalıdır. İxtisas seçimində gələcək fəaliyyətə maraq formalaşır, onun əhəmiyyəti dərk olunur.

### **Ədəbiyyat**

1. Hərbi bilik jurnalları, müxtəlif nəşrlər.-Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi orqanı
2. Əliyev N.A. və Gözəlov S.S. “Hərbi qulluqçu şəxsiyyətinin Psixologiyası və hərbi intizamın möhkəmləndirilməsi”, Bakı, 2000.
3. “Hərbi təhsildə təlim metodları”, Bakı, 2017-ci il, Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
4. Hərbi psixologiya və pedaqogika I və II hissə- müəllif polkovnik Raizi İsmayilov
5. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi- Hərbi nəşriyyat-2014
6. Əliyev N.A. və Gözəlov S.S. Şəxsi heyətin və hərbi kollektivlərin psixologiyasına döyüş şəraitinin təsiri

## **THE METHODS OF EFFECTIVITY WORK OF MILITARY LEADER**

**Mamedova Makhnur Gafar, Amiraslanos Sarxan Nail**

### **Summary**

The great part of work military leader with calling up is control and right regulate the knowledge and habits of youth. The important meaning have right form the public political and military training for future military officers. That is why the activity of military leader must be many sided. The military leader must control the knowledge and habit of calling up and help them in difficult situations.

**МЕТОДЫ КОНТРОЛЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАБОТЫ ВОЕННОГО  
РУКОВОДИТЕЛЯ**

***Мамедова Махнур Кафар кызы, Амирасланов Сархан Наил оглы***  
***Резюме***

Неотъемлемой частью работы с призывниками является проверка и правильное регулирование знаний и навыков молодежи. Очень большое значение имеет правильное формирование общественно политической и военной подготовки для будущих военных офицеров. Поэтому деятельность военного руководителя должна быть многосторонне развитым. Военный руководитель должен наряду с контролем знаний. Навыков у призывников также оказывать им помощь в трудных ситуациях.

***Rəyçi: dosent Niyazi Nəbiyev***  
***Fiziki tərbiyə, çağırışa qədərki hazırlıq və mülki müdafiə kafedrasının 14 may 2024-cü il tarixli iclasın***  
***07 sayılı protokolu***  
***Daxil olma tarixi 16 may 2024-cü il***